

❖ ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ ❖

ЦЕНТАР ЗА ЦРКВЕНЕ СТУДИЈЕ
НИШ, 2019

*С благословом Његовог преосвештенства
Епископа нишког Господина Арсенија*

**Овај број Црквених студија посвећен је 800. годишњици аутокефалности
Српске православне цркве**

CHURCH STUDIES

Year XVI

Number 16/2

The Centre of Church Studies
University of Niš, Center for Byzantine-Slavic Studies
International Center for Orthodox Studies
Niš, 2019

Година XVI

Број 16/2

Центар за црквене студије
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије
Ниш, 2019

Издавачи

Центар за црквене студије, Ниш
Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
Међународни центар за православне студије, Ниш

Редакција:

академик Анатолиј Турилов (Москва), др Жан Клод Ларше (Стразбур),
академик Витомир Митевски (Скопље), др Иван Христов (Софија),
др Ростислав Станков (Софија), др Александар Наумов (Венеција),
др Бранислав Тодић (Београд), др Борис Брајовић (Никшић),
др Слађана Ристић Горгиев (Ниш),
др Владимир Цветковић (Ниш), др Симиша Мишић (Београд),
др Бранко Горгиев (Ниш), др Панос Софоулис (Атина),
др Изабела Лис Вјелгош (Познањ), др Дарко Крстић (Ниш),
др Владимир Алексић (Ниш), др Борис Стојковски (Нови Сад),
др Мажана Кучинска (Познањ), др Кристина Митић (Ниш), секретар,
др Ангелики Деликари (Солун), међународни секретар

Уредник

Др Драгиша Бојовић (Ниш)

Адресе

Центар за црквене студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20
телефон: 063 847 84 99, e-mail: bodra@ptt.rs

Универзитет у Нишу, Центар за византијско-словенске студије
18000 Ниш, Универзитетски твр бр. 2
e-mail: dragisa.bojovic@filfak.ni.ac.rs

Међународни центар за православне студије
18000 Ниш, Обреновићева бр. 20

Графичко решење назива часописа
Светозар Пајић Дијак

Илустрација на корици
Застава у дечанском Чешворојеванђељу (последња чешвртина XIV века, бр. 6)

Штампа: ПУНТА, Ниш

Тираж: 300 примерака

Излази једном годишње

Електронско издање: www.crkvenestudije-churchstudies.org

САДРЖАЈ

I

Бранислав Тодић <i>Историзовање вере у Срба ради одбране црквене аутокефалије</i>	15
Branislav Todić <i>Historicizing the Orthodox faith in defence of Serbian Autocephaly</i>	28
Павел Дзиадул <i>Пентархија, шеста црквена столица и Св. Сава као први српски патријарх. Покушаји одређења места Пећке патријаршије према васељенском поретку</i>	29
Pavel Dziadul <i>Pentarchy, the Sixth Church Seat and St. Sava as the First Serbian Patriarch. Attempts at Determining the Place of the Peć Patriarchate in Relation to the Ecumenical Order</i>	43
Драгана Ј. Јањић <i>О првим епископским седиштима у време Св. Саве</i>	45
Dragana Janjić <i>About the First Episcopal Seatings in the Time of St. Sava</i>	56
Владимир Алексић, Марија Копривица <i>Територијални обим епископија Српске цркве на почетку XIII века</i>	57
Vladimir Aleksić, Marija Koprivica <i>Territorial Division of Serbian Church at the Beginning of XIII Century</i>	84
Синиша Мишић <i>Социјално порекло српских архиепископа (1912–1337)</i>	87
Siniša Mišić <i>The Social Origin of the Serbian Archbishops (1219-1337)</i>	95
Сања Глигић <i>Прописи о киновијском животу и кажњавању монаха</i>	97
Sanja Gligić <i>The Regulations on the Mutual (Koinobia) Life and Punishments of Monks</i>	113
Γεώργιος Νεκτάριος Λόης <i>Πολιτικές και εκκλησιαστικές σχέσεις της Σερβίας με το Βυζάντιο την περίοδο του Πρωτόστέππου (1196-1228) και του Ράντοσλαβ (1228-1233)</i>	115
Георгиос Нектариос Лонс <i>Политички и црквени односи Србије са Византијом у периоду Провенчаног (1196-1228) и Радослава (1228-1233)</i>	121

Снежана Божанић <i>Концепција средњовековног простора и живот човека: о властелинствима Жиче и Студенице у време Саве Немањића</i>	123
Snežana Božanić <i>The Concept of Medieval Space and Human Life: about Seigniories of Žiča and Studenica at the Time of Sava Nemanjić</i>	134
Александра Фостиков <i>Мраморници из Жиче – каменари или градитељи спомен обележја?</i>	135
Aleksandra Fostikov <i>Mramornici of the Saint Sava from Žiča: Stone Workers or Memorials Builders?</i>	143
Марија Копривица <i>Задужбине српских архиепископа средњег века</i>	145
Marija Koprivica <i>Endowments of Medieval Serbian Archbishops</i>	155
Марко Шуица <i>Један аспект односа Српске цркве и Моравске Србије на крају 14. века Преиспитивање „случаја“ војводе Обрада Драгосаљића</i>	157
Marko Šuica <i>One Aspect of Relations between Serbian Church and Lazarević Principality at the end of the 14th Century. Reviewing “The Case” of Duke Obrad Dragosaljić</i>	171
Радмило Б. Пекић <i>Православно свештенство Требиња у XIV и XV вијеку</i>	173
Radmilo Pečić <i>Orthodox Clergy in Trebinje in 14th and 15th century</i>	184
Божидар Зарковић <i>Допринос црквеног поседа урбанизацији средњовековне Србије</i>	185
Božidar Zarković <i>The Contribution of Church Estate to the Urbanization of Medieval Serbia</i>	201
Владета Петровић <i>Српски средњовековни град и манастир: приходи од трговине и рударства и црквена имовина у урбаним насељима (13 – 15. век)</i>	203
Vladeta Petrović <i>Serbian Medieval Town and Monastery: Monastic Trade and Mining Incomes and Church Properties in Urban Settlements (XIII – XV Centuries)</i>	211
Миломир Максимовић <i>Милешевски власи (XIII – XV век)</i>	213
Milimir Maksimović <i>Vlachs of the Mileševa Monastery (15th – 15th century)</i>	235

Изабела Лис-Вјелгош	
<i>Обновљена Пећка Патријаршија у служби српске традиције</i>	237
Izabela Lis-Wielgosz	
<i>The Renewed Patriarchy in Peć in the Service of Serbian Tradition</i>	248

II

Радивој Радић	
<i>Света Гора и Хиландар у старим српским записима из Војводине</i>	251
Radivoj Radić	
<i>Mount Athos and Hilandar in Old Serbian Inscriptions from Vojvodina</i>	256

Димитър Пеев	
<i>Разделянето на хиландарската частица от Светия крст от 1767 г. в светлината на нови документи</i>	257
Димитар Пеев	
<i>Раздѣлување хиландарске честице Часног крста 1767. године у светлу нових докумената</i>	264

Гордана Гарић Петровић	
<i>Мирско свеиштенство Београдске (Србијске) епархије од 1718. до 1739. године</i>	265
Gordana Garić Petrović	
<i>Parish Priests in the Belgrade (Serbia) Diocese from 1718 to 1739</i>	292

Сара Митић	
<i>Држава и Црква у Србији у време важења Устава из 1838. године</i>	293
Sara Mitić	
<i>State and Church in Serbia during the Validity Period of the 1838. Constitution</i>	303

Славиша Недељковић	
<i>Извештај свешетника Јована Поповића о стању у Призрену у јесен 1880. године</i>	305
Slaviša Nedeljković	
<i>Report of the Priest Jovan Popović about the Occasions in Prizren in the Autumn of 1880</i>	317

Владислав Пузовић	
<i>Образовање српског свеиштенства у Русији (XVIII – почетак XX века)</i>	319
Владислав Пузовић	
<i>Образование сербского духовенства в России (XVIII – начало XX века)</i>	342

Милутин Д. Живковић	
<i>Игуман манастира Милешева Нестор (Лазар) Тркуља (1899–1941)</i>	343
Milutin D. Živković	
<i>Prior of Mileševa Monastery Nestor (Lazar) Trkulja (1889–1941)</i>	358

Немања Д. Андријашевић	
<i>Професор др Ђоко Слијпчевић у Швајцарској 1948–1954</i>	359
Nemanja Andrijašević	
<i>Prof. Dr. Đoko Slijepčević in Switzerland 1948–1954</i>	378

Владимир Вучковић, Небојша Ранђеловић <i>Епископ нишки др Јован Илић у документима служби безбедности</i>	379
Vladimir Vučković, Nebojša Randelović <i>The Bishop of Niš Dr. Jovan Ilić in Intelligence Agency's Documents</i>	393
Атанасије Атанасиадис <i>Патријарх Павле (Стојчевић, 1914-2009). Патријарх измирења.</i>	395
Athanasiaadis Athanasios <i>The Patriarch of Serbia Paul (Stojčević, 1914-2009). The Patriarch of Piece.</i>	406
Велибор Цомић <i>Српска православна црква и тзв. спољашњи дијалог о Косову и Метохији од 2011. до 2018. године</i>	407
Velibor Džomić <i>The Serbian Orthodox Church and the So-Called External Dialogue about Kosovo and Metohija in the Period 2011-2018</i>	420
III	
Глигор М. Самарџић <i>О духовном утицају Рима на југ Горње Мезије (О култу Јупитера са Косова и Метохије)</i>	423
Gligor Samardžić <i>The Roman Spiritual Influence on the South of Gornja Mezija (The Jupiter Cult in Kosovo and Metohija)</i>	432
Валентина Цветковић-Ђорђевић <i>Развод брака у Римском и Јустинијановом праву</i>	433
Valentina Cvetković-Đorđević <i>Dissolution of Marriage According to the Roman Law and the Law of Justinian</i>	446
Ирена Љубомировић <i>Црквени сабори у првој половини IV века н. е. – решење или продубљивање раскола у хришћанској цркви</i>	447
Irena Ljubomirović <i>The ecclesiastical councils in the in the first half of the fourth century – solution or deeper schism in the Christian church</i>	461
Драган Николић <i>Правна материја у одговорима Папе Николе Бугарима 866. године</i>	463
Dragan Nikolić <i>Legal Issues in the Responses of Pope Nicholas I to the Bulgars of A.D. 866</i>	474
Катарина Митровић <i>Барска (архи)епископија у држави Бодинових наследника</i>	477
Katarina Mitrović <i>Archdiocese of Bar in the State of Bodin's Successors</i>	499

Анђела Ђ. Гавриловић <i>Cult rimског Пана Светог Силвестера првог у српским земљама од 1166. до 1459. године</i>	501
Анђела Ђ. Gavrilović <i>Cult of Saint Sylvester the First, the pope of Rome, in Serbian lands 1166–1459</i>	518
Ивица Чаировић <i>Chronica per extensum descripta ad annum 46-1280 u Chronica brevis ad annum 46-1342 дужда Андрије Дандола као историјски извор</i>	521
Ivica Čairović <i>Chronica per extensum descripta ad annum 46-1280 and Chronica brevis ad annum 46-1342 dodge Andrea Dandolo as Historical Sources</i>	544
Борис Стојковски <i>Слика римокатолика у делу Данила II</i>	545
Boris Stojkovski <i>The image of Roman Catholics in the work of Danilo II</i>	558
Андреја Катанчевић <i>Деликт римокатоличког прозелитизма у средњовековној Србији</i>	559
Andreja Katančević <i>The Delict of Roman Catholic Proselytism in Medieval Serbia</i>	567
IV	
Татјана Суботин-Голубовић <i>Амфилохијеви фрагменти – сведочанство о богослужењу у српској цркви у XII веку</i>	571
Tatjana Subotin Golubović <i>Amfilohije's Fragments – Testimonies on Liturgical Service in the Serbian Church of the 12th Century</i>	584
Зоран Ранковић <i>О неким мало познатим литургијским и књижевним саставима у српскословенској рукописној традицији</i>	585
Zoran Ranković <i>On Some Little-known Liturgical and Literary Compositions in the Serbian Slavonic Manuscript Tradition</i>	591
Татјана Борисова <i>Антифони великой пятницы в древнесербкой традиции</i>	593
Tatjana Borisova <i>Антифони Великог петка у старосрпској традицији</i>	608
Христина М. Тончева-Тодорова <i>Велика ангелска схима в Зографски требник от XIII век</i>	609
Hristina M. Tončeva-Todorova <i>Services for Conferring the Dignity of the Great Schema on a Monk in a Zograf Prayer-book from XIII C.</i>	618

Владимир Антић <i>Остаци парохијског типика у српском богослужбеном предању 13. и 14. века</i>	619
Vladimir Antić <i>Traces of the Parochial Rite in the Liturgical Life of the Serbian Church in the 13th-14th centuries</i>	633
Миланка Убипарип <i>Химнографски лик Светога Јевстатија I, архиепископа српског</i>	635
Milanka Ubiparip <i>The Hymnographic Character of the Jevstaty I, the Archbishop of the Serbs</i>	645
Јасмина Грковић-Мејџор <i>О језику акта Архиепископа Никодима за Карејску ћелију Светог Саве Јерусалимског</i>	647
Jasmina Grković-Mejđor <i>On the language of the Act of Archbishop Nikodim for the Kellion of St. Sava at Karies</i>	657
Галина А. Казимова <i>О возможном српском компоненте в связи с меной генитива и локатива мн.ч. существительных в славянском тексте гомилиј Василија Великог на псалмы и некоторых других святоотеческих текстах (ГИМ, Син-238, лл. 456-786), считающихся переводами Максима Грека</i>	659
Galina A. Kazimova <i>On Possible Serbian Origin of the Genitive pl for Locative pl Case Exchange and Vice Versa in Nouns in Slavic Homilies on Psalms by st Basil the Great and in some other Writings by The Church Fathers (GIM, Sin-238, pp.456-786) Attributed to Maksim Grek</i>	673
Владимир Вукашиновић, Зоран Ранковић <i>Нови српскословенски извори поретка крунисања цара</i>	675
Vladimir Vukašinović, Zoran Ranković <i>New Slavonic-Serbian Sources of the Order of Coronation of Kings</i>	684
Драгана Новаков <i>Богослужбени и српски народни језик у Поменику манастира Дечана (XVI век)</i>	685
Драгана Новаков <i>Литургический и сербский народный язык в Помянике Дечанского монастыря (XVI в.)</i>	693
Ружица Левушкина <i>Новојављени свети Наследници Светитеља Саве и химнографија о њима</i>	695
Ружица Левушкина <i>Новоявленные наследники Святител Саввы сербского и гимнография в их чест</i>	708

Жан-Клод Ларше „Молитве на језеру“ Светог Николаја Велимировића или обожени човек у хришћанству као антитеза Ничеовом нат човеку	709
Jean-Claude Larchet <i>Les « Prières sur le lac » de saint Nicolas Velimirović, ou L'homme déifié du christianisme comme antithèse du surhomme de Nietzsche</i>	716
Ксенија Кончаревић <i>Језик и стил теолошких расправа оца Јустина Поповића</i>	717
Ксения Кончаревич <i>Язык и стиль богословских творений о. Иустина Поповича</i>	730
Ivan N. Jovanović <i>Le Patriache Paul de Serbie: un Saint de Notre Temps de Jean-Claude Larchet Traduit par Nenad Stamenković: Analyse Traductologique</i>	731
Иван Н. Јовановић <i>Патријарх српски Павле: светитељ наших дана Жан-Клод Ларшеа у преводу Ненада Стаменковића: Традуктолошка анализа</i>	751
V	
Бојана Племић <i>Прилог познавању иконографије хришћанских светитеља на примеру рановизантијског жишца из Сингидунума</i>	755
Bojana Plemić <i>One early Byzantine Lamp from Singidunum (Contribudion to the Study of Christian Saints Iconography)</i>	766
Миљана М. Матић <i>Удовичина лепта: метафора ктиторског дара у српском поствизантијском сликарству</i>	767
Miljana M. Matić <i>Widos's Mite: a Meethaphor of the Donor's Gift in the Serbian Post-byzantine Painting ...</i>	785
Марина Матић <i>Теолошко-симболичке аналогије прилазног дела иконостаса велике цркве манастира Савина</i>	787
Marina Matić <i>Theological and Symbolic Analogies of the Savina Monastery Big Church Iconostasis Forepart</i>	804
Душко Кузовић <i>Улога сакралних објеката у идентитету насеља Балкана</i>	805
Duško Kuzović <i>The Role of Sacral Buildings in the Identity of the Balkans Settlements</i>	830

Весна Ђукић <i>Територијална покретљивост као изазов националног идентитета српског народа: студија манастира Св. Прохор Пчињски .....</i>	831
Vesna Đukić <i>Territorial Mobility as a Challenge of Serbian National Identity: Case study of monastery Saint Prohor pčinjski .....</i>	843
Марко С. Миленковић, Данијела Д. Здравих Михаиловић <i>Карактеристике музичког језика у Херувимској песми Стевана Стојановића Мокрањца .....</i>	845
Marko S. Milenković, Danijela D. Zdravić Mihailović <i>Characteristics of the Music Language in the Cherubic Hymn of Stevan Stojanović Mokranjac .....</i>	853

VII

Три центра између два броја	857
-----------------------------------	-----

Драгана Ј. Јањић*

*Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић
Међународни центар за православне студије, Ниш – Србија
e-mail: dragana.janjicka@gmail.com*

О ПРВИМ ЕПИСКОПСКИМ СЕДИШТИМА У ВРЕМЕ СВ. САВЕ**

Апстракт: Седиште епископа у зависности од територијално-административног значаја града и према јерархијском рангу положај катедре, регулише положај епископског седишта у циљу очувања епископског ауторитета. Епископије нове црквене организације постају манастири/киторске задужбине, наглашавају да разлике између епископије и игуманије постају ирелевантне у односу на потребе државе и Цркве.

Кључне речи: епархија, црквена јурисдикција, област, земља, типик

Политичка независност Србије и проглашење државе на ранг краљевине, 1217. године, формирало је предуслове за стицање аутокефалне Цркве.¹ У Никеји Сава је, 1219. године, добио достојанство архиепископа, поставши први црквени поглавар самосталне Српске цркве, с правом „да у својој области црвеној посвећује епископе, попове и ђаконе.”² Савиним повратком у Србију, почетком 1220. године, започиње његов рад на организацији Српске цркве, односно формирању мреже епископија на простору тадашње Српске државе. Не треба пренебрегнути чињеницу да су предуслови за стварање архиепископије и првог устројства Српске цркве започели доласком Светога Саве у манастир Студеницу, утемељењем Студеничке архимандрије и њеног прерастања у Жичку архиепископију.³ Наиме, оснивање манастира Студенице (XII век), у оквиру територијалног проширења Српске државе Стефана Немање, означава независност од Византије, али и основу постепеног црквеног устројстава.⁴

Савиним доласком у манастир Студеницу и преузимањем игуманства, уводи се нови вид управљања, утемељен на киторском праву царских/краљевских задужбина, где се манастирским типиком регулисала слобода манастира уз ограничено право мешања црквене власти, односно надлежног епископа.⁵ Састављањем типика штитила се аутономија манастира, посебно у случајевима када може доћи до сукоба црквене јурисдикције, што је захтевало да се рад на његовој изради приведе што хитније. С тим у вези, рад на изради Студеничког типика и питања везана за време његовог састављања у

* Виши научни сарадник

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

1 Доментијан, 1938, 137. Петровић, 1986, 31-39. Мишић, Радић, 2017, 89-96.

2 Доментијан, 1938, 114-116. Теодосије, 1988, 194-196.

3 Теодосије, 1988, 203. Доментијан, 1938, 126. Мишић, Радић, 2017, 104-107. Ферјанчић, 1979, 65-72. Петровић, 1980, 173-206.

4 Подскалски, 2010, 427. Копривица, 2017, 14.

5 Троицки, 1935, 90-98, 106. Нерман, 1940, 348-352. Живојиновић, 1979, 17-18, 21.

науци је био предмет различитих дискусија. Време састављања Студеничког типика углавном се односе на период између 1199/1200. године, док су одредбе о архимандриту Сави унете у Студенички типик вероватно по добијању достојанства архимандрита (1204.г) пре Савиног одласка у Србију 1206. године, а у складу са канонима Цркве (10. правило, Сардика 343.г), са јасним циљем „да буде архијереј” уношењем одредаба о архимандриту, стварајући унапред основу за свој рад у Србији.⁶ Право да се искључује свака власт обласног епископа над манастиром Студеницом указује да Савино архимандритство представља почетак конституисања самосталне Српске цркве, израсле из аутономне Студенице (СТ. гл. 13), којим се означава прво по части црквеног достојанственика наспрам игумана других манастира једне области.⁷ Савино архимандритство са назнаком да буде архијереј, недореченим оставља питање евентуалног Савиног рукоположења у достојанство епископа пре одласка на Свету Гору, 1217. године (СТ гл. 13), и са одређеним знацима да се у достојанству епископа налазио током избора за архиепископа (1. канон Аπος.).⁸ Како би се очувала манастирска слобода, и заштитиле границе „његове јурисдикције” Сава, одређује српског владара, „да буде осветитељ и чувар овог светог манастира” (СТ гл.13), имајући за пример улогу византијског цара у очувању црквеног поретка.⁹ Помен шест игумана у Студеничком типичу, који учествују у избору студеничког архимандрита и то: Светог Ђорђа у Расу, Свете Богородице градачке, Светог Николе у Топлици, Светог Николе у Казновићима (Кончул), Светог Николе у Дабру и Светог Ђорђа у Дабру, представљаће окосницу мреже нове црквене организације, у новооснованој српској архиепископији.¹⁰ Подаци Савиних биографа о његовој ктиторској делатности недвосмислено употпуњавају чињеницу да је његова градитељска активност, носила идеју и намеру да од постојећих цркава неке установи као епископије 1220. године: „И друге цркве у свима изабраним местима почевши и сврши, и старе (цркве) утврди, а нове сазида”, о чему износи податке и Дечанска хрисовуља: „архиепискоупио създа и, иниѣ многыѣ цркви отъ начела създа, и оукрасивъ постави въ нихъ чьстыѣ моужи”.¹¹ У случају манастира Студенице, Студенички типик потчињава Студеницу власти српског краља и ослобађа је од епископске власти, док власт над манастиром припада ктитору-оснивачу и игуману-архимандриту у чијем избору учествује краљ (гл. 12. и 13).¹² Образац Студеничког типика и статус црквене аутономије биће проширен и на друге краљевске манастире у Србији, како потврђује и Жичка повеља (1220), са напоменом да над Светим Ђорђем у Расу, Светом Богородицом студеничком, светогорским манастиром (Хиландар) и Светом Богородицом градачком, немају никакаву власт епископије.¹³

Савини биографи Доментијан и Теодосије не помињу број епископија Српске цркве, већ само наводе да је Сава изабрао за српске епископе своје ученике „договоривши се и са благороднима у којим крајевима треба поставити епископе, и осветивши их сатвори их епископима и расписавши (предавши) крајеве отачаства

6 Доментијан, 1938, 90, 102. Теодосије, 1988, 159. Петровић, 1986, 11-20, 21-22. *Студенички типик*, 1994, 75. Милаш, 2, 2004, 117. Живојиновић, 1977, 64-66.

7 Доментијан, 1938, 114. Петровић, 1998, 40. *Студенички типик*, 1994, 73.

8 Петровић, 1995, 42-45. Доментијан, 1938, 110. Милаш, 2004, 1, 43-44.

9 Петровић, 1972, 8-10.

10 *Студенички типик*, 1994, 73. Јанковић, 1985, 23-24. Марковић, 1920, 40-75.

11 Доментијан, 1938, 102. Теодосије, 1988, 173. Miklosich, 1858, 91. Живојиновић, 1979, 21-22.

12 Троицки, 1935, 90, 108-109. Петровић, 1986, 36-38.

13 Соловјев, 1926, 21. Милаш, 1902, 715-716. Поповић, 1991, 50. Живојиновић, 2001, 211-214.

својега, посла сваког од њих у своју *енорију* (*ἐνορία*) – срп. нурија (9. правило Антиох. округ, област, парохија, епархија, место где само обитава¹⁴).

Доласком Светога Саве у Студеницу и преузимањем игуманства, на територији српске државе већ су деловале четири старе епископије Охридске цркве: Рашка, Призренска, Липљанска и Нишка.¹⁵ Упркос различитим мишљењима изнетим у науци, о броју новооснованих епископија, Српска архиепископија је била организована у десет епископија и са Жичом као епископијом и седиштем архиепископије, основано је једанаест епископија.¹⁶ Списак на основу ког се могу делимично установити прве епископије Српске цркве сачуван је у препису из половине XV века, познат под називом *Мѣста епископомъ сръбскимъ*, у коме се помиње осам епископија: Зетска, Рашка, Хвостанска, Хумска, Топличка, Будимска, Дабарска и Моравичка.¹⁷

Приликом формирања нових епископија, потребно је напоменути да су епископске катедре углавном биле смештене у манастирима, задужбинама Стефана Немање или неког од чланова владајуће данастије: Топличке у цркви Св. Николе код Куршумлије, Хвостанске са црквом Св. Богородице код Пећи, Дабарске са црквом Св. Николе код Прибоја, Моравичке са црквом Св. Ахилија у Ариљу и Жичке, док је једино стара Рашка епископија била везана за град.¹⁸ Седиште епископије може бити смештено и у жупи, по којој епископија добија и име.¹⁹ Разлог постављању епископија при манастирима одражава стање разуђене територијалне урбанизације где манастирске цркве преузимају улогу саборних храмова, и сигурних места, а епископи – настојатеља манастирског братства, уз добро прорачунати црквени фактор о краљевским задужбинама независним од црквене и политичке власти. Наведено показује да Србија

---

14 Доментијан, 1938, 126. Теодосије, 1988, 203. Јевтић, 2005, 257. Lampe, 1961, 478.

15 Подскалски, 2010, 108. Мишић, 1997, 96, 99. Јанковић, 1985, 14, 26-30. Павловић, 1928, 126.

16 Калић, 1979, 29. Мишић, Радић, 2017, 104. Јанковић, 1985, 24-30. Ђирковић, 2001, 200. Мишић, 1997, 138. Благојевић, 2008, 12-13.

17 Šafarik, 1870 (2), 54. Разлог изостављања Призренске и Липљанске епископије из списка нових епископских седишта и поред напора историчара да одговоре на ово питање, не може се тачно установити, мада одређене назнаке у изворима, указују на континуитет живота ових епископских седишта у оквиру српске државе. Чињеница да се као липљански епископ у пљевљанском Синодику православља, помиње епископ Мавројан, за кога се сматра да је био грчког порекла, док списак рашких епископа почиње са Калиником, под чијом се јурисдикцијом налазио манастир Студеница, указује на могућност да су оба епископа прихватили Саву као легитимног црквеног поглавара с правом останка на њиховим епископским катедрама, у оквиру нове српске архиепископије. Потребно је напоменути да је приликом хиротоније епископа потребно најмање три епископа, што би указивало да је Сава имао онај минимум потребан за организовање Српске цркве (1. правило Ап.). Када је реч о Призренској епископији, вероватно да се као црквено седиште налазила унутар граница српске државе већ 1220. године, што потврђује и протестно писмо Димитрија Хоматијана, после протеривања грчког архијереја Нићифора, а разлоге треба тражити и у нерешеним канонско-правним питањима. У састав Савине црквене организације ушла је и стара Нишка епархија, чија се територија великом делом налазила под духовном влашћу, нове Топличке епископије, као и Хвостанска епископија, које као удеоне кнежевине појединих области унутар српске државе, повезане са династијом Немањића, представљају и подручје црквене јурисдикције ових епископских седишта. Милаш, 2004, 1. Ап. правила 43. Свети Сава, 1998, 150. Стефан Првовенчани, 1988, 72. Ђирковић, 2001, 200, Мишић, 1997, 138-139, 146. Исти, 1998, 96. Мошин, 1960, 304. Гардашевић, 1977, 31.

18 Милаш, 1902, 715-716. Свети Сава, 1998, 65, 66, 68. Стефан Првовенчани, 1988, 67. Живојиновић, 1979, 17-19, 21-22. Иста, 2001, 211-214. Мишић, 1998, 95, 102. Стефан Првовенчани, 1988, 77, 88. Острогорски, 1939, 103. Петровић, 1980, 195-202. Јанковић, 1985, 90, 157, 177. Поповић, 2001, 175-179. Благојевић, 2002, 14. Милосављевић, 2006, 17.

19 Благојевић, 2002, 21.

доста одступа од устаљеног права у Византији да ктитори не могу имати катедралне и епископске цркве. У зависности од густине насељености одређене области, подручје епископије било је или веће или мање.²⁰ Распоређивањем епископских катедри у склопу мреже насеља ван градова, запажа се да је установљени распоред црквених центара под духовном влашћу Српске православне цркве, по свему судећи следио традицију старе црквене организације (Охридске архиепископије), постајући гравитационе зоне у оквиру насељених места, а у склопу проширене рурализације градског простора.²¹ Епископско седиште може бити удаљено од урбаног центра, што омогућава оснивање новог, међутим, двосмислено схваћеног, који истовремено, топономастички, означава освећење катедралног храма, али и, административно, територијалну јединицу, где постојање епископске катедре није довољан услов да би се дефинисао град.²²

На организацију и консолидовање мреже српских епископија, имало је састављање и одабир одговарајућих византијских текстова црквено-правне садржине, попут *Законоправила Светога Сава*, без чије израде добијање црквене самосталности не би било могуће.²³

Епископска седишта имала су важну улогу у учвршћивању црквене организације. Распоред епископских катедри и простирање јурисдикцијске власти у територијалном погледу обухватала је све земље које су се налазиле у саставу средњовековне српске државе.²⁴ Сам појам *земља* може да подразумева територијалну одредницу са тачно утврђеним границама у означавању одређене историјске области, а која се непосредно подударала са црквеном јурисдикцијом једне епископије.²⁵ С друге стране, појам *област* (у латинском *potestas* или *provincia*) означава и дефинише се као простирање управе неког града, цркве или власти над одређеном територијом.²⁶ Црквена власт у односу на територију не може да буде у супротности са државом, односно за унутрашње црквено усторојство од важности је и територијално начело, ако се има у виду њена подељеност по областима у чијим границама црквене власти – епископи располажу својом јурисдикцијом: „Нека државним и грађанским облицима управе следеју и поредак Црквених парикија *ларокиа* (епископија)” (17. правило, IV Халк; 25. правило VI Трул).²⁷ Сам термин *ἐπαρχία* (14. и 34. Апостолско правило; правило 9. и 20. Антиох. (341); правило 4. I Ник. (325); правило 2. 6. II Конст. (381); 2. правило III Еф. (431), 17. правило IV Халкид. (425), одоговарао би у политичком термину географски заокруженом подручју, области, док би појам *ἐπισκοπείον, ἐπισκοπή*, осим јурисдикцијске области, означавао и седиште епископа, катедрални храм, сходно 6. правилу IV Халк. сабора, које каже: „Рукоположени мора бити тачно одређен или за једну цркву градску

---

20 Михаљчић, 1992, 114. Јанковић, 1985, 33. Тарановски, 1931, 97. Ђирковић, 2001, 206-207. Слијепчевић, 1, 1991, 90-91. Калић, 1979, 51. Благојевић, 2002, 21. Маринковић, 2009, 323. Lazzari, 2009, 636, 640. Петровић, 2016, 152-156.

21 Поповић, 2001, 175-178. Мишић, 1997, 138. Pani, 2009, 665-680, 687.

22 Lazzari, 2009, 639, 646. Kaplan, 2009, 527.

23 Троицки, 1953, 175-186. Петровић, 2002, Београд, 29. Мишић, 1998, 103. *Законоправило*, 2004.

24 Јанковић, 1985, 31. Благојевић, 2011, 163-165. Богдановић, 1, 1981, 315-321. Мишић, 1997, 134-135. Марковић, 2009, 22.

25 Мишић, 1997, 142. Тарановски, 1931, 241-242. Мишић, 1999, 457-458. Благојевић, 1991, 141-142. Ђирковић, 2001, 200.

26 Мишић, 1999, 457. Благојевић, 1992, 73.

27 Термин *ларокиа* употребљава се како за парохију тако и за епископију. Представља важан библијско-ранохришћански назив за Цркву, који указује на њен есхатолошки карактер, Црква Божија – *лар-окег* – привремено боравити (3. и 9. правило Антиохијског Сабора). Троицки, 2011, 396. Милаш, 2004, 1, 369-370, 506. Јевтић, 2005, 113, 254, 257. Благојевић, 2001, 21.

(ἐν ἐκκλῆσὸς πόλεως) или сеоску (κόμη) или за мученички храм (μαρτυρίω) или манастир (μοναστήριω)”.²⁸ Седиште епископа у зависности од територијално-административног значаја града и према јерархијском рангу положај катедре у односу на *oppida, vici, castella, municipia*, регулише положај епископског седишта у циљу очувања епископског ауторитета: „Никако, пак, не треба постављати епископа у какво мало место или мали град за који је довољан и један презвитер; „А не треба постављати у таквим местима епископа стога да се не омаловажи име и ауторитет епископа” (34. Апост. правилом, 1. правило Серд., 4. правила I. Ник. и 17. правилом IV Халк).²⁹ С тим у вези, 6. правило Халкидонског сабора као епископско седиште помиње и манастир, у циљу редовног богослужења, оличеног у лику епископа као свештенослужитеља, усред којих су пак обично сазидане цркве да представљају такозване „саборне храмове”, имајући у виду да хиротонија епископа без назначења конкретног храма/олтара, постаје ништавна и да тако назначени епископи не могу да дејствују.³⁰ О месту и служби епископа каже се да где је Епископ, тамо нека је сво мноштво народа, као што тамо где је Исус Христос – тамо је Католичанска (саборна) Црква.³¹

Манастир као седиште епископа било је питање епископа Сарског и Перејаславског, Теогноста на Константинопољском сабору 1276. године, на коме је дозвољено да се при манастиру утврди епископско седиште у односу на претпостављени град његове области.³² У том контексту поставља се питање односа власти епископа и игумана одређеног манастира. Наиме, грчке речи ἐπίσκοπος – *старатељ, надзорник*, у старој Цркви примењиван је за епископа, као што је и термин *игуман* – ὁ ἡγούμενος употребљаван у значењу „старешине над Црквом и учитељем” (Ἐκκλησιῶν ἡγουμένων καὶ μισταγωγοῦς) код Св. Кирила Александријског или код Созомена (Ὁδῆτις Ἀντιοχείων ἐκκλησίας ἡγουμένος), уопштено у контексту пророка (ἀποστέλλουσα τοῖς ἡγουμένους), человође (ἄρχων ἡγουμένος), старешине (ἡγούμενοι)”, (Мт. 2. 6; Лк. 22. 26; Дела 7. 10; 1.12) или учитеља (Јев. 13. 17).³³ Игуманом-ἡγούμενοι назива Теодорит, еп. Критски, человођу епископске заједнице, која је иступала против Св. Атанасија Александријског.³⁴ Епископско звање од VII века носио је игуман Синајског манастира, да би крајем IX века био рукоположен од Јерусалимског патријарха у достојанство архиепископа.³⁵ Одласком из Студенице, Светог Симеона Немање у Хиландар, манастиром је управљао игуман Дионисије, све до доласка Светога Саве у Студеницу (1206), у својству „архимандрита-игумана *Свете Богородице студеничке лавре*”, да би исти, по повратку у Свету Гору, поставио „уместо себе игумана да се брине за поверене му душе, а из наречене архимандрије од које је овај богољубац основао велику архиепископију, дом Спасов, звану Жича, рукотворени му манастир,” и „у њем свеноћна молбе чинећи и свету службу свршавајући, од својих ученика” (монаха), ... „у манастирима сабираше зборове игумана и инока и поучаваше их бољим иночким подвизима”, а у Жичи „учаше своје ученике дан и ноћ”, што индиректно

28 Милаш, 2004, 1, 175-185, 242-245, 263, 292, 340; II, 59, 66-67.

29 Благојевић, 1992, 67-82. Калић, 2006, 72. Leclercq, 1908, 1198. *Code Théodosien*, 2009, XI, 26, 6 (3. 12. 415). Пигулевская, 1963, 3. Милаш, 2004, 2, 104. Barone-Adesi, 1998, 55. Милаш, 1902, 404.

30 Милаш, 2004, 1, 341. Бумис, 2011, 146. Јевтић, 2005, 108.

31 Јевтић, 2005, 37. Зизјулас, 1996, 76-91.

32 *Памятники*, 1908, 137.

33 Cyrillus Alexandrinus, PG 72, 553. Sozomenus, VII, 8, PG 67, 1433. *Didascalia*, 1840, vol. 1, II, 25. 7; 26. 4; III, 5. 3.

34 Theodoretus Cyrensis, I, PG 83, 983-987.

35 Соколов, 2003, 309-310.

претпоставља да су права и привилегије ктитора одређивале и игумана.³⁶ Да је Жича била истовремено и архиепископија и манастир, говори и житије архиепископа Арсенија, где су ова два црквена достојанства могла бити обједињена у лику Светог Сава: „И када је дошао у манастир (Арсеније), нађе неког црнца од оних који су тамо били, ... рекавши му да ради у манастиру са братијом, што му год заповеде.”³⁷ О томе сведочи и биограф епископа бањског Данила Другог који каже да је он као епископ живео „у рукотвореном му манастиру светога мученика Христова Стефана”, све док није укинута као епископија и по жељи ктитора, као игуманија, заузела је високо позиционирано место на српским саборима.³⁸

У неким епископским седиштима Српске цркве одржала се све до данас првобитна епархијска организација са манастирима/епископским катедрама, где у континуитету егзистирају монаси заједно са игуманом и епископом све до данас. (нпр. епископ Пећки, викар Српског патријарха, Будимљанско-никшићка епископија, Жичка епископија, Митрополија црногорско приморска у Цетињском манастиру (стара Зетска епископија), Милешевска, итд), следећи светосавску традицију.³⁹ Доментијан наводи да су приликом сазивања „сабора српске земље”, присуствовали новопосвећени епископи, велики игумани и часни црнци (монаси), попови, ђакони и сав народ, чиме се не искључује присуство игумана у манастирима/епископским седиштима, ако се има у виду да се број монаха постепено умножавао.⁴⁰

Постављањем православног епископа у приморским католичким деловима Српске државе, Зети и Хуму, у манастиру Св. Арханђела на Превлаци – напуштеном бенедиктинском манастиру (Зетска епископија) и Хумске епископији у цркви (манастиру) Св. Богородице у Стону, сасвим је извесно да је Сава имао у виду да су новоосноване епископије, дотадашње манастирске цркве, постале епископалне саборне цркве, које су се јурисдикцијски налазиле у сфери римокатоличке барске и дубровачке архиепископије.⁴¹ Да је манастир Св. Богородице био катедрални храм хумског епископа потврђује и хрисовуља Уроша I из (око 1253), којом се (манастиру) Свете Богородице дарује потпуна слобода од државних власти и право судске надлежности архијереју да суди унутар и изван манастирске територије.⁴² Имајући у виду ову канонску препреку, ојачану одлуком Латеранског сабора из 1215. године да се Барској архиепископији призна право јурисдикције над католичким црквама у српској држави, а манастиру Св. Арханђела на Превлаци (седишту старе Зетске епископије) потврди оснивачко право которске епископије, Сава одлуком о оснивању православних епископија при манастирима, у граничним подручјима Српске државе, не нарушава

---

36 Исти, 2003, 263. Свети Сава, 1998, 169. Доментијан, 1938, 102, 110, 137, 166. Теодосије, 1988, 187, 204, 213, 229, 335. Поповић, 1991, 114-118. Копривица, 2017, 8-9. Ђоровић, 1985, 15. Лавра је матични манастир читавог низ других манастира, односно језгро монаштва једне области.

37 Данило Други, 1988, 155-160. Доментијан, 1938, 177. Ковачевић, 1890, 9.

38 Данило Други, 1988, 145.

39 Слијепчевић, 1991, 1, 92. Јанковић, 1984, 202-204.

40 Доментијан, 1938, 127. Данило Други, 1998, 155-160. Данилови Настављачи, 1989, 84. Благојевић, 2008, 13.

41 Калић, 1979, 34-52. Јанковић, 1984, 199-200. Иста, 1985, 32, 35. Станојевић, 1912, 93-97. Пурковић, 1938, 17-26. Ферјанчић, 1981, 1, 302-305. Ђирковић, 1997, 241-242. Мишић, 1996, 122-128. Живковић, 2004, 154-155, 159, 169. Кораћ, 2001, 143-145. Поповић, 2001, 172-174.

42 Живојновић, 2009, 154. Јанковић, 1985, 171. Слијепчевић, 1939, 240-242. Новаковић, 1912, 601. Новаковић, 2005, 229, 593-597, 600-602.

канонски принцип да у једном граду не смеју бити два епископа (8. правило I Ник.).⁴³ Наиме, пренебрегавајући јурисдикцијске надлежности двеју архиепископија, настојећи да регулише питање два различита црквена центра, сходно 9. правилу Антиох. и 12. правилу IV Халк, које каже да: „Митрополитска област се не може поделити на две, тако да од тога бивају два митрополита у једној истој области, зато да се убудуће ниједан епископ не дрзне на нешто тако, јер који то покуша биће збачен са свога степена. Градови који су царским граматама одликовани именом метрополе, нека уживају само част, као и епископ који управља Црквом тога града, тако да се правој митрополији очувавају њена права”, Сава је настојао да заштити на тај начин географски карактер/границе Цркве, а самим тим и еклисиолошку свест о јединству Цркве, усклађујући црквени поредак са државним/грађанским поретком, у својству архиепископа-престолника, самосталне аутокефалне цркве (19, 22. правило Антиох., Правило. 47, 57, 66, 68, 69, 108, Картаг.; 17. IV Халк.; 8. правило III Ефеског, 28. правило IV Халк.; 39. правило Пето/Шестог Трулског сабора)⁴⁴.

Извори

- Данило Други (1988): *Животи краљева и архиепископа српских, Службе*, Београд.
- Данилови настављачи (1989): *Данилов ученик, други настављачи Даниловог зборника*, Београд.
- Didascalia et constitutiones apostolorum* (1840): (ed. F. X. Funk), vol. 1, Paderbornae.
- Доментијан, (1938): *Животи Светога Саве и Светога Симеона*, Београд.
- Законоправило Светога Саве* (2004): (пр. М. Петровић), Жича.
- Јевтић, Атанасије (2005): *Свештени канони Цркве*, Београд.
- Ковачевић, Љубомир (1890): „Светостефанска хрисовуља”. у: *Споменик СКА*, IV, Београд, 1-11.
- Марковић, Василије (1920): *Православно монаштво и манастири у средњовековној Србији*, Ср. Карловци.
- Miklosich, Franz (1858): *Monumenta Serbica*, Viennae.
- Милаш, Никодим (2004): *Правила православне цркве с тумачењима*, 1, 2, Београд-Шибеник.
- Мошин, А. Владимир (1960): „Сербская редакция Синодика в неделю православия”. у: *Византийский временник*, XVII, Москва, 279-353.
- Новаковић, Стојан (2005): *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд.
- Павловић, Миливој, „Грачаничка повеља”, *Гласник СНД*, Скопље, 1928, 105-141.
- Памятники древне-русского канонического права* (1908): ч. 1, (Памятники XI-XV в), (ред. А. С. Павлов), Санктпетербург.
- Острогорски, Георгије (1939): „Писмо Димитрија Хоматијана Св. Сави”, у: *Светосавски зборник*, II, Београд, 91-111.
- Свети Сава (1998): *Сабрана дела*, Београд.

---

43 Милаш, 2004, I, 201. Јевтић, 2005, 111, 277. Theiner, 1863, 215. Раџки, 1867, 130-131. Јанковић, 1984, 165-170, 200. Шкриванић, 1977, 57, 59-60.

44 Јевтић, 2005, 98-100, 117-119, 162, 336, 345-346, 350-351, 352, 369, 374. Подскалски, 2010, 108-109.

Стефан Првовенчани (1988): „Живот Симеона”. у: *Сабрана дела*, Београд, 63-101.

Студенички типик, цароставник манастира Студенице (1994): (пр. Т. Јовановић), Београд.

Rački, Franjo (1867): „God. 1230, 15 srpnja. U Raši. Stjepan Radoslav kralj srbski i pomorski potvrđjava Kotoranom povelju krlja Gjure od godine 1215, 15 kolovoza”. у: *Rad JAZU*, Zagreb, 1867, 130-131.

Теодосије (1988): *Житија*, Београд.

Theiner, Augustino (1863): *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium*, tomus I.

Hefele, J. Charles – Leclercq Henri (1908): *Histoire de Conciles*, II, Paris.

Cyrillus Alexandrinus, *Explanatio in Lucae Evangelium*, cap. V, PG 72, 551-576.

Hermias Sozomenus, *Historia Ecclesiastica*, liber VII, PG 67, 1417-1508.

Code Théodosien, I-XV, Code Justinien, Constitutions sirmondiennes, (2009): Sours Chrétiens 531, Paris.

Theodoretus Cyrensis, *Ecclesiae Historiae*, liber I, PG 83, 883-990.

Šafarik, Josif Pavel (1870): *Okzky obcanskeho pismenictvi*, Praze, (2), 51-55.

Литература

Barone-Adesi, Giorgio (1998): „L’urbanizzazione episcopale nella legislazione tardoimperiale” у: *L’evêque dans la cité du IV au V siècle*, Actes de la table ronde organisée par l’Istituto patristico Augustinianum et l’École française de Rome (Rome, 1 et 2 décembre 1995), École française de Rome, 49-58.

Благојевић, Милош (1991): „Српско краљевство и „државе”, у делу Данила II”. у: *Архиепископ Данило II и његово доба*, Међународни научни скуп поводом 650 година од смрти, децембар 1987, САНУ, Београд, 139-155.

Благојевић, Милош (1992): „Град и жупа – међе градског друштва”. у: *Социјална структура српских градских насеља (XII- XVIII век)*, Смедерево-Београд, 67-83.

Благојевић, Милош (2002): „Жупа Моравица и земља Моравица”. у: *Св. Ахилије у Аршљу: историја, уметност*, Зборник радова са научног скупа 25.- 28. 05. 1996, (ур. М. Омчикус), Београд, 2002, 13-22.

Благојевић, Милош (2008): „Српски сабори и сабори отачаства Немањића и Лазаревића”. у: *Глас САНУ*, 14, 1-40.

Благојевић, Милош (2011): *Српска државност у средњем веку*, Београд.

Богдановић, Димитрије (1981): „Преображај Српске цркве”. у: *Историја српског народа*, 1, Београд, 315-327.

Бумис, Ј. Панајотис (2011): *Канонско право*, Сарајево-Београд.

Гардашевић, Благота (1977): „Каноничност стицања аутокефалности Српске цркве 1219. године”, у: *Свети Сава – Споменица поводом осамстогодишњице рођења 1175-1975*, Београд, 3-43..

Живојиновић, Мирјана (1977): „О боравцима Светог Саве у Солуну”. у: *Историјски часопис*, XXV, Београд, 63-71.

Живојиновић, Мирјана (1979): „Ктиторска делатност Светога Саве”. у: *Сава Немањић-Свети Сава, Историја и предање, децембар 1976*, Београд, 15-25.

Живојиновић, Мирјана (2001): „Немањићи и Света Гора”. у: *Споменица епископу шумадијском Сави*, Зборник радова поводом 40. годишњице архијерејске службе др Саве (Вуковића), епископа шумадијског, Нови Сад, 209-224.

Живојиновић, Миријана (2009): „Византијске правне норме и судска надлежност у средњовековној Србији”. у: *Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора*, Зборник радова са научног скупа одржаног 19-21. марта 2009, САНУ, Београд, 151-164.

Живковић, Тибор (2004): *Црквена организација у српским земљама*, Београд.

Зизјулас, Д. Јован (1996): *Јединство Цркве у светој евхаристији и у епископу у прва три века*, Нови Сад.

Јанковић, Марија (1983): „Липљанска епископија и грачаничка митрополија” у: *Историјски часопис*, XXIX-XXX, 1982-1983, Београд, 27-37.

Јанковић, Марија (1984): „Саборне цркве Зетске епископије и митрополије у средњем веку”. у: *Историјски часопис*, 31, Београд, 199-204.

Јанковић, Марија (1985): *Епископије и митрополије Српске цркве у средњем веку*, Београд.

Калић, Јованка (1979): „Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219. године”. у: *Сава Немањић-Свети Сава*, Београд, 27-53.

Калић, Јованка (2006): „Београд у XII веку, тврђава-град-полис”. у: *Европа и Срби, средњи век*, Београд, 71-76.

Kaplan, Michel (2009): „Villes et campagnes à Byzance du VI au XII siècle aspects économiques et sociaux”, у: *Città e campagna nei secoli altomedievali*, Spoleto, 495-536.

Копривица, Марија (2017): „Постављање игумана у српским манастирима средњег века”. у: *Београдски историјски гласник*, VIII, Београд, 7-20.

Кораћ, Војислав (2001): „Остаци манастира Св. Арханђела Михаила на Превлаци”, у: *Старинар* 51, 135-170.

Lampe, W. H. Geoffrey (1961): *A Patristic greek Lexicon*, Oxford.

Lazzari, Tiziana (2009): „Campagne senza città e territori senza centro”, у: *Città e campagna nei secoli altomedievali*, Spoleto, 621-651.

Марковић, Миодраг (2009): *Прво путовање Светога Саве у Палестину и његов значај за српску средњовековну уметност*, Београд.

Маринковић, Чедомила (2009): „Ктитор са црквом као ликовна представа ктиторског права”. у: *Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора*, Зборник радова са научног скупа одржаног 19-21. марта 2009, САНУ, Београд, 321-334.

Милаш, Никодим (1902): *Православно црквено право*, Мостар.

Милосављевић, Драгиша (2006): *Средњовековни град и манастир Добрун*. Београд.

Михалчић, Раде (1992): „Град у преломног раздобљу”, *Социјална структура српских градских насеља (XII- XVIII век)*, Смедерево-Београд, 113-122.

Мишић, Сениша (1997): „Земља у држави Немањића”. у: *Годишњак за друштвену историју*, IV/2, Београд, 133-146.

Мишић, Сениша (1998): „Историјска географија Србије у житијима Св. Симеона и Св. Саве”. у: *Свети Сава у српској историји и традицији*, Међународни научни скуп, САНУ, Београд, 93-104.

Мишић, Сениша (1996): *Хумска зема у средњем веку*, Београд.

Мишић, Сениша (1999): „Област”. у: *Лексикон српског средњег века*, (пр. С. Ћирковић и Р. Михалчић), Београд, 457-458.

Мишић, Сениша, Радић, Радивоје (2017): *Србија 1217. настанак краљевине*, Београд.

Pani, Ermioni Letizia (2009): „Evoluzione urbana e forme di ruralizzazione”, у: *Città e campagna nei secoli altomedievali*, Spoleto, 659-693.

Петровић, Миодраг (1972): *Положај и права византијског цара у Цркви*, Београд.

Петровић, Миодраг (1980): „Историјско-правна страна Хоматијановог писма „најпречаснијем међу монасима и сину великог жупана Србије кир Сави“. у: *Зборник радова византолошког института*, XIX, Београд, 173-206.

Петровић, Миодраг (1986): *Студенички типик и самосталност Српске цркве*, Горњи Милановац.

Петровић, Миодраг (1995): „Прерастање Студеничке архимандрije у Жичку епископију“. у: *Свети кнез Лазар*, год. III, бр. 2 и 3 (10 и 11), Призрен, 41-48.

Петровић, Миодраг (1998), „Архимандритско достојанство Светога Саве“. у: *Свети Сава у српској историји и традицији*, Мађународни научни скуп, САНУ, Београд, 39-50.

Петровић, Миодраг (2002), „Свети Сава као састављач и преводилац Законоправила – српског Номоканона“. у: *Историјски часопис*, XLIX, Београд, 27-45.

Петровић, Владета (2016): „Трасформација урбаних насеља централног Балкана током раног средњег века“, *Споменица др Тибору Живковићу*, Београд, стр. 151-165.

Пигулевская, В. Нина (1963): „Город и деревня в Византии в IV-VI вв.“. у: *Actes du XII congrès international d'études byzantines*, Ochrid, 10-16 septembre 1961, Београд, I, 1-8.

Подскалски, Герхард (2010): *Средњовековна теолошка књижевност у Бугарској и Србији (865-1459)*, Београд.

Поповић, Радомир (1991): *Црквена имовина у немањихкој Србији*, Београд.

Поповић, Светлана (2001): „The Serbian Episcopal Sees in the Thirteenth Century“. у: *Старинар*, 51, Београд, 171-184.

Пурковић, Ал. Миодраг (1938): *Српски епископи и митрополити средњег века*, Скопље.

Слијепчевић, Ђоко (1939): „Хумска епархија и епископи од 1219. до краја XIX века“, *Богословље*, 14, Београд, 239-294.

Слијепчевић, Ђоко (1991): *Историја српске православне цркве*, 1, Београд.

Соколов, И. Иван (2003): *Состояние монашества в Византийской Цркви с середины IX до начала XIII века (842-1204). Опыты церковно-исторического исследования*, Санкт-петербург.

Тарановски, Теодор (1931): *Историја српског права у Немањихкој држави*, Београд.

Троицки, Сергије (1935): „Ктиторско право у Византији и у Неманићкој Србији“. у: *Глас СКА*, CLXVIII, Београд, 81-132.

Троицки, Сергије (1953): „Црквено-политичка идеологија Светосавске крмчије“. у: *Глас САН*, ССХII, Београд, 155-206.

Троицки, Сергије (2011): *Црквено право*, Београд.

Ђирковић, Сима (1997): „Католичке парохије у средњовековној Србији“. у: *Работници, војници, духовници*, Београд, 240-258.

Ђирковић, Сима (2001): „Српске *notitiae episcopatum*“ *Споменица епископу шумадјском Сави*. у: *Зборник радова поводом 40. годишњице архијерејске службе др Саве (Вуковића), епископа шумадјског*, Нови Сад, 199-207.

Herman, Emilio (1940): „Ricerche sulle istituzioni monastiche bizantine. Tipika ktetorika, caristicaria e monasteri «liberi»“. у: *Orientali Cristiana Periodica*, VI, n. III-IV, Roma, 293-375.

Ђоровић, Владимир (1985): *Света Гора и Хиландар до шеснаестог века*, Београд.

Ферјанчић, Божидар (1979): „Автокефалност Српске цркве и Охридска архиепископија”. у: *Сава Немањић – Свети Сава*, Историја и предање, децембар 1976, Београд, 65-72.

Ферјанчић, Божидар (1981): „Одбрана Немањиног наслеђа – Србија постаје краљевина”. у: *Историја српског народа*, 1, Београд, 297-314.

Шкриванић, Гавро (1977), „Прилог проучавању западних граница Српске државе на Приморју од XII до половине XIV века”. у: *Историјски часопис*, 24, Београд, 47-62.

ABOUT THE FIRST EPISCOPAL SEATINGS IN THE TIME OF ST. SAVA

Episcopal seatings had an important role in strengthening the church organization. The arrangement of the Episcopal Churches and the spreading of jurisdictional authority in the territorial terms encompassed all the *countries* that were part of the medieval Serbian state. Church authority in relation to the territory can not be contrary to the state, that is to say, for the internal church order the territorial principle is also of importance, if we take in account its division into areas where, within the limits of ecclesiastical authority, diocesans have their jurisdiction. The reason for setting up the Episcopate at the monasteries reflects the state of the dilapidated territorial urbanization, where monastic churches took over the role of the cathedrals and safe places, and the bishops of the monastic brotherhood's headmen.